

Nawrotne zwężenie wieńcowe w stencie — w dalszym ciągu nierozwiązany problem kardiologii interwencyjnej

Przypadek wykorzystania wysokoobrotowej aterektomii w leczeniu nawrotnego zwężenia wieńcowego w stencie

Robert Gil, Tomasz Pawłowski, Dariusz Dudek¹

Samodzielna Pracownia Hemodynamiki i Elektrofizjologii Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie
¹II Klinika Kardiologii Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

In-stent restenosis — not solved yet problem of percutaneous coronary interventions. Case report of high-speed rotational atherectomy use for diffuse in-stent restenosis

We report a case of 52 years old patient who was suffering from in-stent restenosis (ISR) after 15 mm coronary stent implantation into left descending artery. There was a significant increase of vessel lumen after use of high-speed rotational atherectomy and additional balloon angioplasty.

Additionally we discuss ISR mechanism, it's classification, predictors and long-term prognosis. There is a wide discussion about percutaneous methods of ISR therapy, among others: high-speed rotational atherectomy (HSRA), directional atherectomy (DCA), plain balloon angioplasty (POBA), eximer-laser angioplasty (ELCA) and coronary stenting (sandwich stenting, SAST).

Results of ISR therapy are not satisfactory, but new methods of interventional cardiology give hope for limitation of that problem. (Folia Cardiol. 2000; 2: 131–139)

coronary angioplasty, restenosis

Wstęp

Doświadczenia ostatnich lat wykazały, że stosowanie stentów w znaczący sposób ograniczyło częstość nawrotnego zwężenia wieńcowego (tzw. restenozy) po angioplastyce balonowej [1, 2]. Jednocześnie jednak obserwacja pacjentów poddanych zabiegowi implantacji stentów wykazała, że w ich przypadku restenoza stanowi poważny problem kli-

niczny. Składa się na to wzrastająca lawinowo liczba implantacji (w 1998 r. ok. 1 mln na świecie) oraz stosunkowo mała skuteczność leczenia tej formy restenozy.

Przeprowadzone oraz trwające badania budzą pewne nadzieje na przyszłość, jednak w chwili obecnej brak jest powszechnie zaakceptowanego standardu postępowania terapeutycznego w przypadku restenozy w stencie (ISR, *in-stent restenosis*).

Niniejszy artykuł przedstawia przypadek zastosowania aterektomii wysokoobrotowej w leczeniu pacjenta z ISR oraz podsumowuje aktualne poglądy na ten problem.

Adres do korespondencji: Dr hab. med. Robert Gil
Samodzielna Pracownia Hemodynamiki i Elektrofizjologii PAM
ul. Powstańców Wlkp. 72, 70–111 Szczecin
Nadesłano: 20.03.2000 r. Przyjęto do druku: 12.04.2000 r.

Opis przypadku

Chory 52-letni został przyjęty do Kliniki Kardiologii PAM w marcu 1998 roku z powodu bólów zamostkowych, pojawiających się podczas szybkiego marszu. We wrześniu 1997 roku, na podstawie wyników koronarografii, u chorego wykonano angioplastykę wieńcową krytycznego zwężenia środkowego segmentu gałęzi międzykomorowej przedniej lewej tętnicy wieńcowej (średnica zwężenia naczynia — MLD = 0,29 mm, stopień redukcji światła naczynia — %DS = 89%). U pacjenta po predylatacji (8 atm, 30 s) cewnikiem balonowym 3,5 × 20,0 (*Worldpass-Cordis, Johnson & Johnson*) implantowano (10 atm, 20 s) 15 mm stent Crossflex (*Cordis, Johnson & Johnson*). W celu optymalizacji końcowego wyniku zabiegu tym samym cewnikiem balonowym wykonano ponowne poszerzenie (12 atm, 35 s). W efekcie odtworzono w pełni światło naczynia (średnica zwężenia naczynia — MLD = 3,85 mm, rezydualny stopień redukcji światła naczynia — %DS = 0%). W 4. dobie po zabiegu pacjent w stanie ogólnym dobrym został wypisany do domu, z zaleceniem regularnego przyjmowania leków (monoazotan izosorbidu 1 × 50 mg, atenolol 2 × 50 mg, tiklopidyna 2 × 250 mg, kwas acetylosalicylowy 1 × 150 mg).

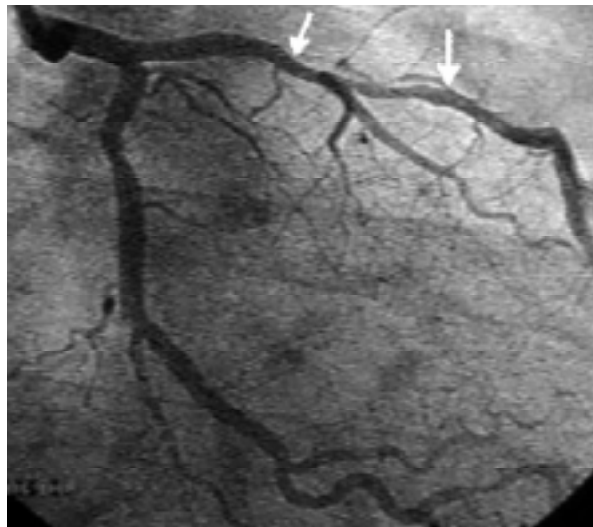
W ramach okresowych kontroli ambulatoryjnych u pacjenta oprócz badania klinicznego wykonywano elektrokardiograficzne próby wysiłkowe na bieżni (wg protokołu Bruce'a). W październiku oraz grudniu 1997 roku ich wynik był ujemny. Kolejna próba, wykonana w marcu 1998 roku, ujawniła w 7. minucie obecność znamienego obniżenia ST w odprowadzeniach II, III, VF oraz V4–V6 EKG. W efekcie zalecono wykonanie kontrolnej koronarografii.

Wykonano ją w marcu 1998 roku, uwidaczniając zwężenie światła całego stentowanego odcinka gałęzi międzykomorowej przedniej lewej tętnicy wieńcowej (ryc. 1), bez progresji zmian w pozostałych tętnicach wieńcowych. Na podstawie obrazu rozlanej restenozy pacjent został zakwalifikowany do wysokoobrotowej aterektomii (*Rotablator, Boston Scientific Corporation, Northwest Technology Center*).

Po intubacji lewej tętnicy wieńcowej cewnikiem prowadzącym JL 4 o średnicy 9F w naczyniu umieszczono 0,09" prowadnik RotaWire (*Boston Scientific Corporation, Northwest Technology Center*). Następnie wiertłem o średnicy 1,75 mm wykonano pierwsze przejście (170 000 obrotów/min), powtarzając tę czynność jeszcze dwukrotnie (ryc. 2). W związku z uzyskaniem niezadowalającego wyniku następnie 3 przejścia wykonano wiertłem o śred-

nicy 2,25 mm (170 000 obrotów/min), uzyskując istotne poszerzenie światła naczynia. W końcowym etapie zabiegu, w celu optymalizacji wyniku, wykonano dodatkowo poszerzenie (16 atm, 140 s) cewnikiem balonowym 3,5 × 20 mm (*Tacker-Cordis, Johnson & Johnson*). Uzyskany wynik przedstawia rycina 3.

Cały zabieg rekanalizacji naczynia przebiegał bez żadnych powikłań. We wczesnym okresie po-zabiegowym poza niewielkim wzrostem aktywno-

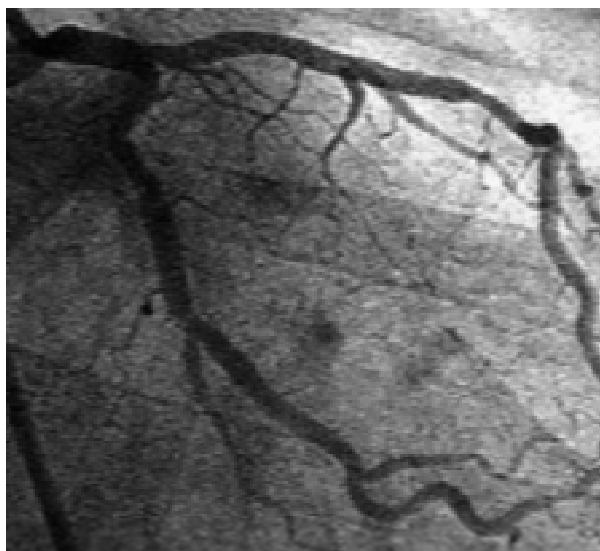
Ryc. 1. Angiogram lewej tętnicy wieńcowej w 6 miesięcy po implantacji stentu Crossflex (*Cordis, J & J*) na przejściu proksymalnego segmentu tętnicy zstępującej przedniej w środkowy. Strzałki wskazują pozycję stentu z widoczną redukcją światła.

Fig. 1. Left coronary artery angiogram 6 months after Crossflex (*Cordis, J & J*) stent implantation. Arrows show a position of the stent with significant lumen reduction.

Ryc. 2. Angiogram wskazuje pozycję oliwki aterektomu obrotowego tuż po pierwszym pasażu.

Fig. 2. Rotablator burr in left anterior descending artery after the first passage.

Ryc. 3. Angiogram przedstawia stan po wysokoobrotowej aterektomii oraz następczej angioplastyce balonowej (Tacker 3,5 x 20 mm, 16 atm 140 s).

Fig. 3. Final look of left anterior descending artery after rotational atherectomy and balloon angioplasty.

ści CPK (maks. 146 u/l w 6 h) nie obserwowano innych odstępstw od normy. W 5. dobie po zabiegu pacjent w stanie dobrym, z zaleceniem kontynuowania ustalonej farmakoterapii (monoazotan izosorbidu 1 × 50 mg, atenolol 2 × 50 mg, tiklopidyna 2 × 250 mg, kwas acetylosalicylowy 1 × 150 mg, ciprofibrat 1 × 100 mg) został wypisany do domu.

W trakcie 2-letniej obserwacji chory nie zgłaszał dolegliwości wieńcowych, a wyniki kolejnych kontrolnych testów wysiłkowych były ujemne.

Mechanizm ISR

Badania na modelach zwierzęcych [3–6] oraz wyniki histopatologiczne [7–8] wykazały, że mechanizm restenozy po implantacji stentu różni się istotnie od mechanizmu po klasycznej angioplastyce balonowej (POBA, *plain ballon angioplasty*). Implantacja stentu znamienne ogranicza retrakcję ścian naczyń (remodeling ujemny) charakterystyczną dla POBA, jednocześnie jednak inicjuje wiele procesów biologicznych, stymulujących nadmierną proliferację mięśni gładkich ściany naczyń, ograniczając w końcowym etapie jego światło [7]. Wykorzystując przeciwciało Ki-67 wykazano [7], że wskaźnik proliferacji w restenotycznej tkance po implantacji stentu jest istotnie wyższy niż po POBA. Do podobnych wnio-

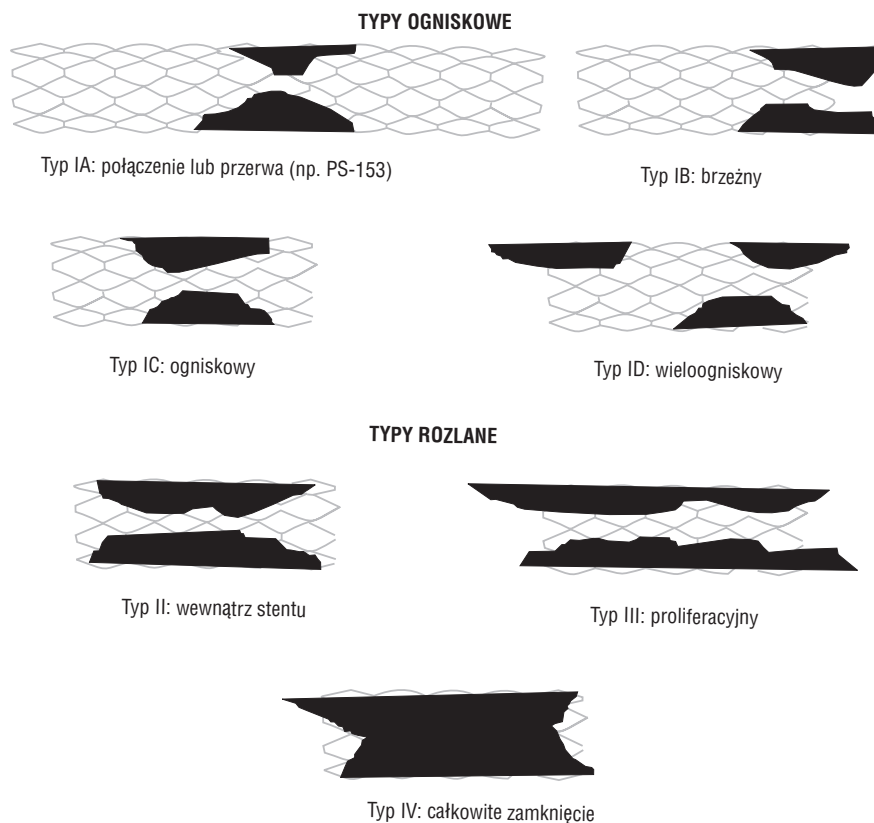
sków doszli Kearney i wsp. [8], którzy poddali badaniu mikroskopowemu materiał z tętnic obwodowych poddanych stentowaniu. Natomiast Hoffman i wsp. [9] wykorzystując ultrasonografię wewnątrzwieńcową (ICUS, *intracoronary ultrasonography*) udowodnili, iż proliferacja mięśni gładkich jest głównym powodem późniejszej utraty światła naczynia w obrębie stentowanego odcinka tętnicy wieńcowej.

Wiele procesów biologicznych, następujących po implantacji stentu wiąże się nie tylko z procesem naprawczym uszkodzonej ściany naczynia, ale również z odczynem zapalnym rozwijającym się w otoczeniu stentu [3, 7]. Przemawia za tym m.in. fakt istnienia korelacji pomiędzy wysokimi poziomami wskaźników zapalenia (białko C-reaktywne, fibrynogen) a ISR [13]. Analizując poziomy przeciwciał skierowanych przeciwko *Chlamydia pneumoniae*, nie stwierdzono związków ISR z tym patogenem, wiązanych z rozwojem miażdżycy [13]. Ostatnio pojawiła się hipoteza łącząca ISR z odczynem alergicznym tętnicy wieńcowej na związki niklu i molibdenu zawarte w implantowanych stentach. Ma za tym przemawiać fakt istotnie częściej występujących wśród pacjentów z ISR dodatnich testów skórnych (na ww. związki) w odróżnieniu od grupy kontrolnej [14].

Typy ISR oraz ich wpływ na rokowanie odległe

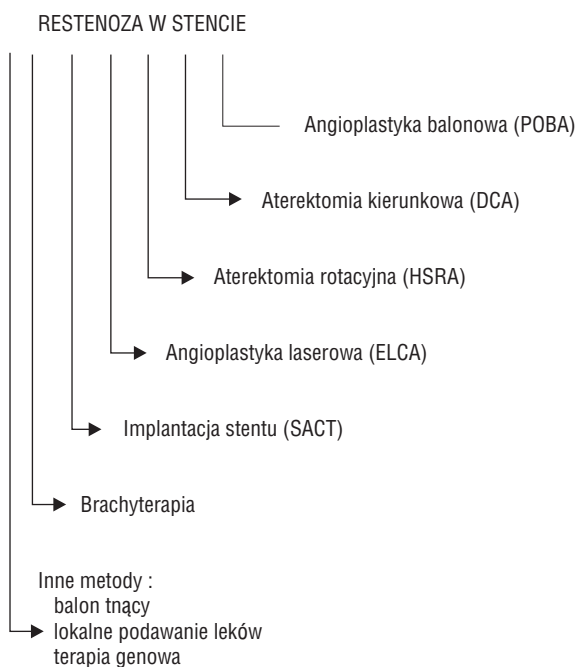
Grupa badaczy z *Washington Hospital Center* zaproponowała zintegrowaną klasyfikację typów ISR [11], którą przedstawiono na rycinie 4. Zakłada ona podział zmian restenotycznych na typy: ogniskowy, lokalizujący się punktowo wewnątrz stentu, oraz rozlane, obejmujące dużą część światła stentu i odcinków przyległych naczyń.

Liczni badacze poszukiwali czynników prognostycznych ISR. I tak udowodniono, że polimorfizm allelu I/D genu konwertazy angiotensyny jest czynnikiem ryzyka dla ISR [12]. Wielką rolę przypisuje się występowaniu cukrzycy u pacjentów poddanych implantacji stentu [15, 16]. Wiąże się ona z najcięższym, tzw. rozlanym typem ISR oraz koniecznością powtórnych rewaskularyzacji. W dalszej kolejności klasyfikuje się długość zmiany miażdżycowej [18], dużą ilość implantowanych stentów [17], a także mały wymiar przekroju światła tętnicy [18, 19]. Ponadto na podstawie ICUS stwierdzono, że ISR występuje istotnie częściej w przypadkach stentowania dyssekcji blaszki miażdżycowej, sięgającej błony środkowej naczynia, niż w przypadku braku takich zmian [21].

Ryc. 4. Typy restenozy w stencie w zależności od rozmieszczenia (wg Mehrana i wsp.).

Fig. 4. Classification of in-stent restenosis (according to Mehran et al.).

Ryc. 5. Rodzaje metod stosowanych w leczeniu restenozy w stencie.

Fig. 5. Therapeutic options for in-stent restenosis.

Sposoby walki z ISR

Znaczenie problemu, jakim jest ISR, zmusiło badaczy do intensywnego poszukiwania najlepszej metody jego likwidacji. Na rycinie 5 przedstawiono testowane dotychczas sposoby.

Aterektomia wysokoobrotowa (HSRA)

W metodzie tej dochodzi do zmniejszenia objętości blaszki miażdżycowej poprzez jej rozbitcie diamentowym wiertelkiem na bardzo drobne cząsteczki [31]. Aterektomia wysokoobrotowa istotnie poprawia parametry angiograficzne, takie jak średnica zwężenia oraz zwężenia rezydualne [30–32], a dodatkowo zastosowanie POBA poprawia wynik końcowy zabiegu [30, 33]. Dobrze to obrazuje prezentowany przez nas przypadek.

Jeszcze lepszy efekt zapewnia zastosowanie ICUS przed właściwym zabiegiem HSRA. Dzięki temu można dobrać tzw. optymalną średnicę wiertła (poprzez uwzględnienie współczynnika wiertła/ tętnica), a tym samym usunąć większą ilość restenotycznej tkanki z wnętrza stentu niż w przypadku

stosowania angiografii ilościowej [30, 32, 34]. Wydaje się, iż takie podejście powinno znacząco zmniejszać częstość nawrotów ISR oraz konieczność powtórnej rewaskularyzacji. Zdaniem różnych autorów wynosi ona 27–49% dla nawrotu ISR oraz 8–35% dla konieczności powtórnej rewaskularyzacji [30, 34]. Należy jednak podkreślić, że w rozlanych postaciach ISR [34, 35], charakteryzujących się dużą objętością tkanki restenotycznej, częstość ponownego nawrotu jest znacząco większa [36].

Dane z piśmiennictwa dowodzą, że HSRA jest metodą stosunkowo bezpieczną, niepowodującą u pacjentów groźnych powikłań (zgon, zawał, nagłe zamknięcie naczynia, dyssekcje). Jedynie u kilku chorych Sharma i wsp. [30] obserwowali zjawisko wolnego przepływu (*slow flow phenomenon*) bez innych następstw klinicznych. Jednak ostatnie dane pochodzące z badania ARTIST burzą początkowe nadzieje związane z HSRA. W grupie ISR leczonej tą metodą istotnie częściej występowały powikłania okołozabiegowe oraz dolegliwości kliniczne, a odległe wyniki angiograficzne były gorsze w stosunku do POBA [43].

Angioplastyka balonowa (POBA)

Najstarszym i najpopularniejszym sposobem leczenia ISR jest POBA. Stosunkowo często zapewnia ona bardzo dobry efekt bezpośredni, nierzadko podobny do wyników pierwotnej implantacji stentu [22–24]. Częstość ponownego nawrotu zwężenia — swoistej „restenozy w restenozie” waha się między 31 a 85% [25]. Tak duży zakres wiąże się z różną częstością występowania u poszczególnych pacjentów czynników zwiększonego ryzyka ISR (w tym szczególnie cukrzycy), a także jej angiograficznym typem. Reimers i wsp. [24] stwierdzili angiograficzne cechy ISR u 42% pacjentów, poddanych implantacji stentu. Jednak 76% badanej grupy stanowili pacjenci z ogniskowym typem ISR, dlatego konieczność powtórnej rewaskularyzacji po POBA wyniosła jedynie 11%. Natomiast inni autorzy jej częstość oceniają na 17–35% [23, 26].

Shiran i wsp. [22] wykazali dzięki ICUS, że średnio po 42 min od POBA dochodzi do niewidocznego w angiografii powrotu tkanki restenotycznej do światła naczynia (*recoil*), istotnie zmniejszającego efekt zabiegu (średnio $> 2,0 \text{ mm}^2$ przekroju poprzecznego). Jednak Sahomoto i wsp. [27] zwrócili uwagę, iż wybór średnicy balonika angioplastycznego na podstawie ICUS daje istotnie mniej nawrotów ISR niż w wypadku wykorzystania angiografii ilościowej. Wiąże się to z użyciem znacznie większych

cewników, zapewniających uzyskanie większego światła pozabiegowego. Analiza mechanizmu POBA dowodzi, iż „wciśnięcie” tkanki restenotycznej na zewnątrz stentu, a tym samym przyrost światła naczynia można zaobserwować już przy ciśnieniu inflacji balonu $< 8 \text{ atm}$, natomiast jego zwiększenie wywołuje dodatkowy efekt poprzez większe rozprężenie stentu [42].

Aterektomia kierunkowa (DCA)

Aterektomia kierunkowa, polegająca na wycięciu blaszki miażdżycowej zewężającej światło naczynia, jest następną metodą zmniejszającą jej objętość (*debulking*). Wydaje się, że miękka restenotyczna tkanka, charakterystyczna dla ISR jest dla niej idealnym materiałem. Podobnie jak w przypadku HSRA, stosowanie DCA motywuje fakt, iż objętość rezydualnej blaszki miażdżycowej oraz pozabiegowa wielkość światła naczynia są niezależnymi czynnikami prognostycznymi dla wystąpienia ISR [18, 19].

Wydaje się, że DCA jest bezpieczną oraz efektywną metodą [28, 29]. Należy jednak pamiętać, iż nie powinna być ona stosowana w przypadku restenozy w stencie o budowie plecionej (*coil*), gdyż grozi to uszkodzeniem poszczególnych jego pętli. Zapewne z tego powodu część autorów wskazuje na konieczność stosowania ICUS podczas zabiegu DCA [28]. Zabezpiecza to przed przypadkowym uszkodzeniem brzegów źle rozprężonego stentu, a także pozwala na dokładne usunięcie (ablację) tkanki restenotycznej. Mahdi i wsp. [28] zwracają również uwagę na fakt, że u 76% pacjentów stwierdzono rozlaną postać ISR, a konieczność powtórnej rewaskularyzacji wynosiła tylko 28%.

Metoda ta nie należy jednak do idealnych. Specjalny cewnik z elementem tnącym jest stosunkowo duży (cewnik prowadzący min. 8 F, maks. 10 F) i sztywny, a ponadto nie należy do tanich. W efekcie nie można go wykorzystać we wszystkich przypadkach ISR. Zapewne wprowadzenie nowych, istotnie mniejszych oraz bardziej elastycznych cewników pozwoli na szybkie zebranie większych grup chorych leczonych DCA, a tym samym na jej obiektywną ocenę.

Angioplastyka laserowa (ELCA)

Kolejną metodą wykorzystującą ablację tkanki restenotycznej jest angioplastyka laserowa (ELCA). Nie sprawdziła się ona w leczeniu przezskórnym zmian *de novo* [37, 38], jednak właściwości wiązki

laserowej pozwalają na jej wykorzystanie w przypadku ISR [39, 40]. Zastosowanie tej techniki, a następnie POBA pozwoliło na obniżenie współczynnika ponownej rewaskularyzacji do 21% w porównaniu z klasyczną angioplastyką [40]. Jednak w badaniu LARS [39], przeprowadzonym na grupie 440 chorych z ISR, obok uzyskania istotnie większego w stosunku do POBA pozabiegowego światła naczyń częściej miały miejsce powikłania wczesne (dyssekcje, brak przepływu wieńcowego, perforacja naczyń, zamknięcie) oraz odległe (w tym zgon i zawały). Jednak Mehran i wsp. [40] u 87% swoich pacjentów nie stwierdzili dolegliwości klinicznych w obserwacji odległej. Podobne wyniki przedstawiają autorzy niemieccy [41].

Dotychczasowe doświadczenia wykazują, iż ELCA zapewnia uzyskanie bardzo dobrego wyniku natychmiastowego, jednak niekorespondującego z niskim odsetkiem restenozy. Ponadto metoda ta nie należy do tanich oraz wymaga wielkiego doświadczenia (długa krzywa uczenia się). W efekcie powinna być stosowana jedynie w przypadkach ISR o typie wybitnie proliferacyjnym.

Nowsze formy wykorzystania energii laserowej to np. przewodnik laserowy używany głównie do zabiegów rekanalizacji zamkniętych naczyń wieńcowych. Jednak do tej pory brak w literaturze badań dotyczących zastosowania powyższej techniki w leczeniu ISR o tym charakterze. Wydaje się, że ta odmiana przezskórnej laseroterapii jest przydatna w pierwszej fazie odtwarzania światła całkowicie zamkniętego stentu.

Stentowanie stentu (SAST, *sandwich stenting*)

Zastosowanie stentu w leczeniu ISR wiąże się z możliwością uzyskania większego przyrostu światła naczyń w stosunku do wyniku pierwotnej jego implantacji [44, 45]. Osiąga się to poprzez kompresję tkanki restenotycznej [22] oraz ograniczenie zjawiska zwężenia sprężystego (*elastic recoil*) ściany naczyń. Nie chroni to jednak przed pobudzeniem proliferacji mięśni gładkich ściany naczyń [50].

Dotychczasowe doświadczenia przeprowadzono na stosunkowo niewielkich grupach pacjentów. Uzyskane wyniki wskazują, że SAST zapewnia wysoką skuteczność bezpośrednią (95–100%), ale wiąże się ze stosunkowo dużą liczbą przypadków ponownej rewaskularyzacji. Wydaje się, że dopiero

badanie RIBS, porównujące skuteczność SAST i POBA pozwoli obiektywnie ocenić tę metodę.

Inne metody

Spośród dostępnych obecnie metod leczenia ISR najwięcej nadziei wiąże się z promieniowaniem jonizującym (gamma oraz beta). Wyniki badania WRIST [47] wskazują, że u pacjentów leczonych każdą z dostępnych wieńcowych technik interwencyjnych (POBA, DCA, ELCA, HRSA i SAST) znacząco zmniejsza się częstość powtórnej restenozy oraz rewaskularyzacji, jeśli leczone miejsca tętnicy wieńcowej poddawane jest dodatkowo działaniu źródła promieniotwórczego (izotop ^{192}Ir). Efekt takiego postępowania utrzymuje się co najmniej do 24 miesięcy po pierwotnym zabiegu. Podobne wyniki uzyskali badacze SCRIPPS [48].

Także inne formy brachyterapii są obecnie testowane u pacjentów z ISR. Wykorzystując napełniony izotopem ^{188}Re balonik angioplastyczny, zespół autorów niemiecko-amerykańskich [49] doprowadził do istotnego zmniejszenia częstości nawrotu restenozy u 21 pacjentów. Jednak brachyterapia nie wydaje się metodą idealną. Należy pamiętać o jej ograniczeniach, do których należą m.in. efekt brzeźny (*wrapped effect candy*) oraz miejscowe powikłania zakrzepowe [47, 48].

Inne metody leczenia ISR (balon tnący, lokalne podawanie leków, terapia genowa) nie zostały jeszcze zbadane w dostatecznym stopniu (brak obszernej literatury na ten temat), czego skutkiem jest ograniczone zastosowanie kliniczne. Należy tu jednak wspomnieć o interesujących wynikach badań z zastosowaniem balonu tnącego. To stosunkowo łatwe w użyciu urządzenie, zwiększające światło stentowanego naczyń m.in. poprzez tzw. „kontrolowaną dyssekcję”, wydaje się zapewniać bardzo dobre rezultaty bezpośrednie oraz odległe w przypadkach ISR [51].

Podsumowanie

Wyniki leczenia ISR wciąż są niezadowolające, lecz pojawiające się nowe metody rewaskularyzacyjne budzą nadzieję na ograniczenie skutków tego procesu. Dotychczasowe efekty poszukiwań świadczą jednak o tym, że jeszcze przez wiele lat ISR będzie problemem kardiologów interwencyjnych. Kwalifikując pacjenta do przezskórnego zabiegu rewaskularyzacyjnego, należy zawsze o tym fakcie pamiętać.

Streszczenie

Nawrotne zwężenie wieńcowe w stencie

W pracy przedstawiono przypadek 52-letniego pacjenta z nawrotnym zwężeniem w obrębie stentu (ISR) implantowanego do gałęzi międzykomorowej przedniej lewej tętnicy wieńcowej. Istotny przyrost światła naczynia uzyskano stosując wysokoobrotową aterektomię (Rotablator) oraz dodatkowo angioplastykę balonową.

W pracy omówiono również aktualnie obowiązujące poglądy na mechanizmy zjawiska restenozy, jej klasyfikację, czynniki do niej predysponujące oraz rokowanie. Omówiono wszystkie dostępne metody interwencyjnego leczenia restenozy w stencie, w tym: aterektomię wysokoobrotową (HSRA) oraz kierunkową (DCA), angioplastykę balonową (POBA), angioplastykę laserową (ELCA), stentowanie (SAST).

Wyniki leczenia ISR wciąż są niezadowolające, jednak pojawiające się nowe metody rewaskularyzacyjne budzą nadzieję na ograniczenie skutków tego procesu. (Folia Cardiol. 2000; 2: 131–139)

angioplastyka wieńcowa, restenoza

Piśmiennictwo

1. Serruys P., de Jaegere P. i wsp. A comparison of balloon-expandable-stent implantation with balloon angioplasty in patient with coronary artery disease. *N. Engl. J. Med.* 1994; 331: 489–495.
2. Fischman D., Leon M. i wsp. A randomized comparison of coronary stent placement and balloon angioplasty in the treatment of coronary artery disease. *N. Engl. J. Med.* 1994; 331: 496–501.
3. Kornowski R. i wsp. In stent restenosis: contributions of inflammatory responses and arterial injury to neointimal hyperplasia. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1998; 31: 224–230.
4. Karas S. i wsp. Coronary intimal proliferation after balloon injury and stenting in swine: an animal model of restenosis. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1992; 20: 467–74.
5. McKenna C. i wsp. Neointimal response following rotational atherectomy compared to balloon angioplasty in porcine model of coronary in stent restenosis. *Cathet. Cardiovasc. Diagn.* 1998; 45: 332–336.
6. Schwartz R. i wsp. Restenosis and the proportional neointimal response to coronary injury: results in porcine model. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1992; 19: 267–274.
7. Moreno P. i wsp. Histopathologic comparison of human coronary in stent and post balloon angioplasty restenotic tissue. *Am. J. Cardiol.* 1999; 84: 462–466.
8. Kearney M. i wsp. Histopathology of in stent restenosis in patients with peripheral artery disease. *Circulation* 1997; 95: 1998–2002.
9. Hoffman R. i wsp. Patterns and mechanisms of in stent restenosis. A serial intravascular ultrasound study. *Circulation* 1996; 94: 1247–1254.
10. Dussaillant G. i wsp. Small stent size and intimal hyperplasia contribute to restenosis: a volumetric intravascular ultrasound analysis. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1995; 26: 720–724.
11. Mehran R. i wsp. Angiographic patterns of in stent restenosis. Classification and implication for long term outcome. *Circulation* 1999; 100: 1872–1878.
12. Amant C. i wsp. D allele of the angiotensin converting enzyme is a major risk factor for restenosis after coronary stenting. *Circulation* 1997; 96: 56–60.
13. Harish R. i wsp. In stent restenosis: an inflammatory response. *J. Am. Coll. Cardiol.* 2000; 35 (supl. A): 84.
14. Koster R. i wsp. Association of in stent restenosis with hypersensitivity reactions to nickel and molybdenum. *J. Am. Coll. Cardiol.* 2000; 35 (supl. A): 84.
15. Lee S. i wsp. Predictors of diffuse type in stent restenosis after coronary stent implantation. *Cathet. Cardiovasc. Interv.* 1999; 47: 406–409.
16. Abizaid A. i wsp. The influence of diabetes mellitus on acute and late clinical outcomes following coro-

- nary stent implantation. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1998; 32: 584–589.
17. Klugherz B. i wsp. Three year clinical follow up after Palmaz-Schatz stenting. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1996; 27: 1185–1191.
  18. Kasaoka S. i wsp. Angiographic and intravascular ultrasound predictors of in stent restenosis. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1998; 32: 1630–1635.
  19. Kastrati A i wsp. Predictive factors of restenosis after coronary stent placement. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1997; 30: 1428–1436.
  20. Kuntz R.E. i wsp. Generalized model of restenosis after conventional balloon angioplasty, stenting and directional atherectomy. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1993; 21: 15–25.
  21. Yamaguchi T. i wsp. Morphological effects on in stent restenosis assessed by intravascular ultrasound imaging. *Japan. Heart J.* 1999; 40: 109–118.
  22. Shiran A. i wsp. Early lumen loss after treatment of in stent restenosis. *Circulation* 1998; 98: 200–203.
  23. Eltchaninoff H. i wsp. Balloon angioplasty for the treatment of coronary in stent restenosis: immediate results and 6 month angiographic recurrent restenosis rate. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1998; 32: 980–984.
  24. Reimers B. i wsp. Long term clinical follow up after successful repeat percutaneous intervention for stent restenosis. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1997; 30: 186–192.
  25. Jokoi H. i wsp. Long term clinical and quantitative angiographic follow up after Palmaz-Schatz stent restenosis. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1996; 27 (supl. A): A22.
  26. Bauters C. i wsp. Six month angiographic outcome after successful repeat percutaneous intervention for in stent restenosis. *Circulation* 1998; 97: 318–321.
  27. Sakamoto T. i wsp. Intravascular ultrasound guided balloon angioplasty for treatment in stent restenosis. *Cathet. Cardiovasc. Interv.* 1999; 47: 298–303.
  28. Mahdi N.A. i wsp. Directional coronary atherectomy for the treatment of Palmaz-Schatz in stent restenosis. *Am. J. Cardiol.* 1998; 82: 1345–1351.
  29. Pathan A. i wsp. Directional coronary atherectomy is superior to PTCA for the treatment of Palmaz-Schatz stent restenosis. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1997; 29: 68A (streszczenie).
  30. Sharma S. i wsp. Rotational atherectomy for in stent restenosis: acute and long term results of the first 100 cases. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1998; 32: 1358–1365.
  31. Bottner R. i wsp. High speed rotational ablation for in stent restenosis. *Cathet. Cardiovasc. Diagn.* 1997; 40: 144–149.
  32. Schiele F. i wsp. Treatment of in stent restenosis with high speed rotational atherectomy and IVUS guidance in small < 3,0 mm vessels. *Cathet. Cardiovasc. Diagn.* 1998; 44: 77–82.
  33. Lee S. i wsp. Immediate and long term outcome of rotational atherectomy versus balloon angioplasty alone for treatment of diffuse in stent restenosis. *Am. J. Cardiol.* 1998; 82: 140–143.
  34. Radke P. i wsp. Mechanism of acute lumen gain and recurrent restenosis after rotational atherectomy of diffuse in stent restenosis: a quantitative angiographic and intravascular ultrasound study. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1999; 34: 33–39.
  35. Dahl J. i wsp. Clinical and angiographic predictors of recurrent restenosis after percutaneous transluminal rotational atherectomy for treatment of diffuse in stent restenosis. *Am. J. Cardiol.* 1999; 83: 862–867.
  36. Dahl J. i wsp. Predictors of recurrent in stent restenosis following mechanical treatment by angioplasty or rotational atherectomy: results from angiographically controlled prospective trial. *J. Am. Coll. Cardiol.* 2000; 35 (supl. A): 83.
  37. Appelmann Y. i wsp. Randomised trial of excimer laser coronary angioplasty versus balloon angioplasty for treatment of obstructive coronary artery disease. *Lancet* 1996; 347: 79–84.
  38. Stone G.W. i wsp. Prospective, randomized, multicenter comparison of laser facilitated balloon angioplasty versus stand alone angioplasty in patients with obstructive coronary artery disease. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1997; 30: 1714–1721.
  39. Koster R. i wsp. Laser angioplasty of restenosed coronary stents: results of a multicenter surveillance trial. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1999; 34: 25–32.
  40. Mehran R. i wsp. Treatment of stent restenosis with excimer laser coronary angioplasty. *Circulation* 1997; 96: 2183–2189.
  41. Lauer B. i wsp. Rotational atherectomy, excimer laser angioplasty or balloon angioplasty for therapy of in stent restenosis. *J. Am. Coll. Cardiol.* 2000; 35 (supl. A): 89.
  42. Schiele F. i wsp. Effect of increasing balloon pressure on mechanism and results of balloon angioplasty for treatment of restenosis after Palmaz-Schatz stent implantation: an angiographic and intravascular ultrasound study. *Cathet. Cardiovasc. Interv.* 1999; 46: 314–321.
  43. Dahl J. i wsp. Angioplasty versus rotational atherectomy for treatment of diffuse in stent restenosis: clinical and angiographic results from randomized multicenter trial. *J. Am. Coll. Cardiol.* 2000; 35 (supl. A): 7.
  44. Alfonso F. i wsp. Stenting the stent: initial results and long term clinical and angiographic outcome of coronary stenting for patients with in stent restenosis. *Am. J. Cardiol.* 2000; 85: 327–332.
  45. Mintz G. i wsp. In-stent restenosis: The Washington Hospital Center experience. *Am. J. Cardiol.* 1998; 81 (supl. 7A): 7E–3E.

46. Mintz G.S. i wsp. Does stent on stent for in stent restenosis exaggerate intimal hyperplasia? A volumetric intravascular ultrasound analysis. *J. Am. Coll. Cardiol.* 2000; 35 (supl. A): 84.
47. Waksman R. i wsp. Two years follow up after intracoronary gamma radiation therapy for in stent restenosis: results from a randomised clinical trial. *J. Am. Coll. Cardiol.* 2000; 35 (supl. A): 10.
48. Russo R. i wsp. Restenting vs PTCA for in stent restenosis with or without intracoronary radiation therapy: an analysis of SCRIPPS trial. *Circulation* 1997; 96 (supl. I): I-219.
49. Schuhlen H. i wsp. Intracoronary brachytherapy for in stent restenosis with a ¹⁸⁸Re liquid failed balloon system. Results from the pilot phase of randomized trial. *J. Am. Coll. Cardiol.* 2000; 35 (supl. A): 2.
50. Malhorta S. i wsp. Early lumen loss after repeat angioplasty for in stent restenosis. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1999; 33 (supl. A).
51. Nakamura N. i wsp. Results of cutting balloon angioplasty for stent restenosis. Japanese Multi-center Registry. *J. Am. Coll. Cardiol.* 1998; (supl. A): 235 A.

Sprostowanie

Redakcja „Folia Cardiologica” informuje, że w numerze 1, tom 7, w artykule „Bezpośrednia implantacja stentów wewnątrzwieńcowych” ukazał się błędny opis zdjęcia, za co autorów przepraszamy. Prawidłowy podpis brzmi:

Ryc. 1. Rycina przedstawia istotne zwężenie w dystalnej części segmentu środkowego prawej tętnicy wieńcowej (panel A i D), poddane zabiegowi bezpośredniego stentowania (panel C). Zwraca uwagę brak zakontrastowania naczynia w odcinku za zwężeniem po wprowadzeniu stentu (CrossFlex LC, Johnson & Johnson, Corsis Co.) oraz osiągnięty bardzo dobry wynik angiograficzny (panel B i E).